ИЗВЕСТИЯ

НА

ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО

КНИГА XII

BULLETIN

DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE Á VARNA

TOME XII

1961

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

ТРИ ПОГРЕБЕНИЯ ОТ ЕНЕОЛИТНАТА ЕПОХА

I

През 1958 г. при изкопни работи във връзка със снишаване на терена при постройката на шосето Варна — София на 26,400 км от Варна и на около 1 км североизточно от с. Река Девня е било открито погребение, из-

Обр. 1. Кремъчни върхове от копия от с. Река Девня
Fig. 1. Pointes de lances de silex de Réka Devnia, arr. de Varna

вършено направо в земята на дълбочина около 0,60 м. Скелетът е бил в свито положение с глава на изток. Всички кости, предмети и почвата наоколо са били изобилно покрити с червена охра. Като гробен инвентар е било намерено следното:

1. Пет броя върхове от копия от бледожълт кремък, които имат триъгълна форма, с дължина от 9,2 см до 4,3 см, с широчина на основата от 5 см до 3,2 см. Стените са почти плоски, а трите ръба, особено върховете, са внимателно ретуширани. Инв. № I 616 (обр. 1). (Подобни върхове вж. у Р. Попов, ИАД, III, стр. 95, обр. АБ; ИАД, IV, стр. 80, обр. 62; Н. Петков, ГПИБ 1924, стр. 177, обр. 4).

2. Двадесет и седем броя малки, тънки ножчета от бледожълт кремък, дълги от 11,5 до 4,9 см. Те са тристенни или четиристенни. По-дебелите екземпляри са с ретуширани дълги ръбове и връх, а при някои от по-тънките е ретуширан само върхът. Това определя тези ножчета като стрели или свредели. Инв. № I 617 (обр. 2 и 3).

3. Предмет от мед във форма на четиристенен клин, дълъг 27,3 см. В средата страните му имат размери 1,3 × 1 см. Долният край, запазвайки широчината си от 1,3 см, е изтънен до 0,3 см, като завършва с тъп, леко заоблен ръб. Горният край постепенно изтънява и на върха образува малък резец, широк 0,4 м.

Предметът е по всяка вероятност длето, което е било снабдено в широкия си край с дървена дръжка. Добрата и грижлива изработка на длетото и правилното изостряне на резеца му от двете страни отхвърля

предположението, че предметът представлява слитък от сурова мед. Инв. № I 618 (обр. 4а).

4. Длето от мед, дълго 12 см. Сечивото е четиристенно с размери на страните му 0,9 и 0,7 см. Долният край е сплеснат и силно разширен, като от двете страни завършва с изтънени краища, завити нагоре. В средата на разширената част са пробити две дупки една до друга. Върхът на длетото, запазвайки правоъгълната си форма, постепенно изтънява и завършва с резец, широк 0,6 см. Инв. № I 619 (обр. 4б).

5. Плоска трапецовидна брадва от мед с дължина 11,7 см и дебелина 0,4 см. Стените на брадвата са напълно гладки. В горния край брадвата е широка 1,3 см, а долната (работната) част е сплесната и симетрично разширена, като острието ѝ е широко 4,4 см. По своята форма брадвата е подобна на тая от Пловдивско (вж. П. Детев, Плоска могила при с. Злати трап. ИАИ, XVIII 1952, стр. 331, обр. 319). Инв. № I 620 (обр. 4в).

6. Дебел тел от мед, дълъг 1,64 м, с общо тегло 240 г. Телът е с кръгло сечение и е нееднакво дебел, с диаметър от 3,5 до 6 мм. Представлява очевидно сурова мед. Инв. № I 621 (обр. 5).

7. Тридесет и едно зърно от огърлица. От тях 22 броя са от мидена черупка Spondylus, а 9 — от мед, споени първоначално в две големи зърна. Зърната от мидено вещество са с диам. от 3 до

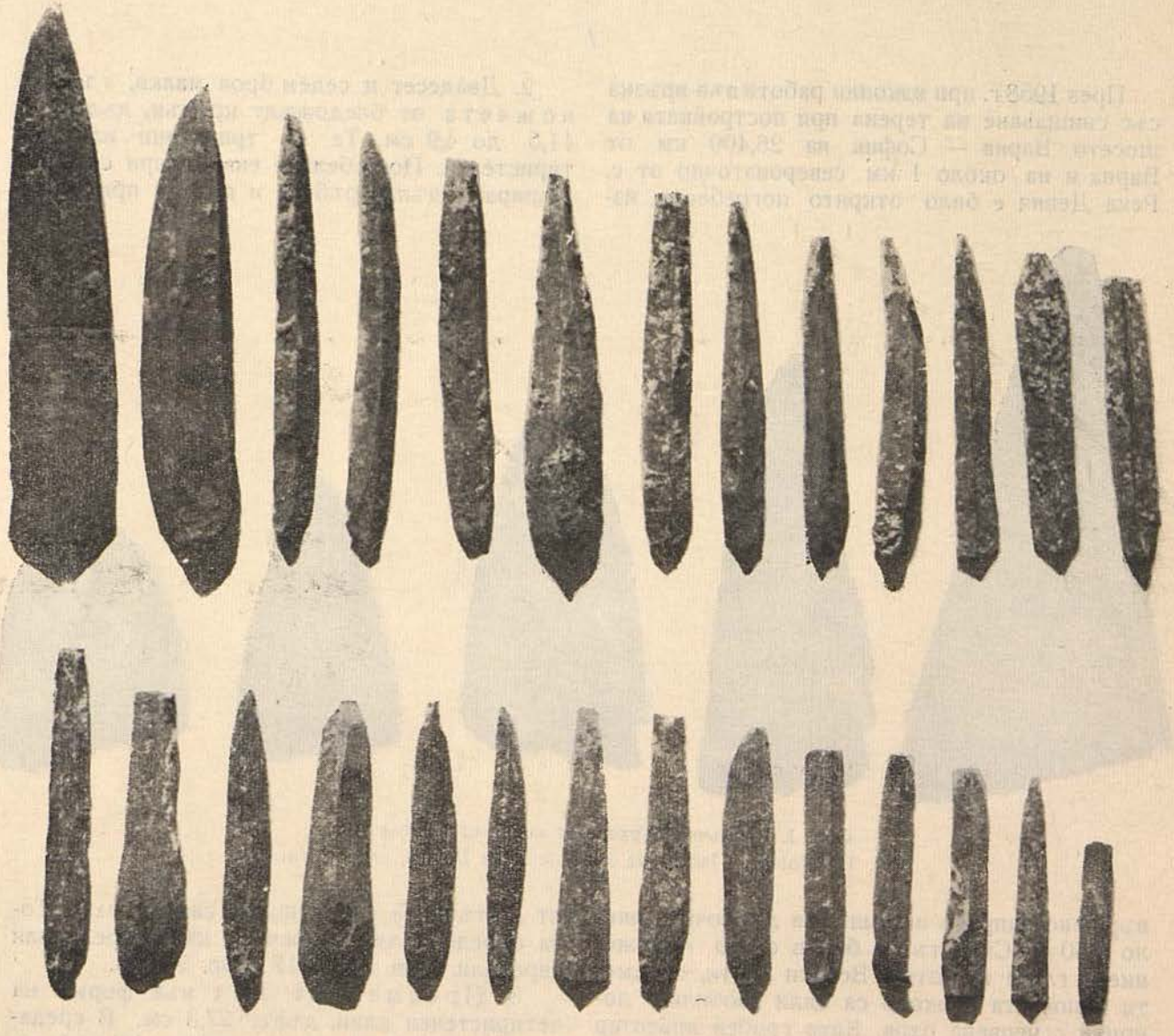

Обр. 2 и 3. Кремъчни ножчета от с. Р. Девня
Fig. 2 et 3. Coûteaux de silex de R. Devnia

5 мм и са дебели от 2 до 4 мм. Те са с цилиндрична или биконична форма и са покрити с бяла боя. Зърната от мед имат еднакъв диаметър от 4 мм и са дебели от 1,5 до 2 мм. Инв. № I 622 (обр. 6).

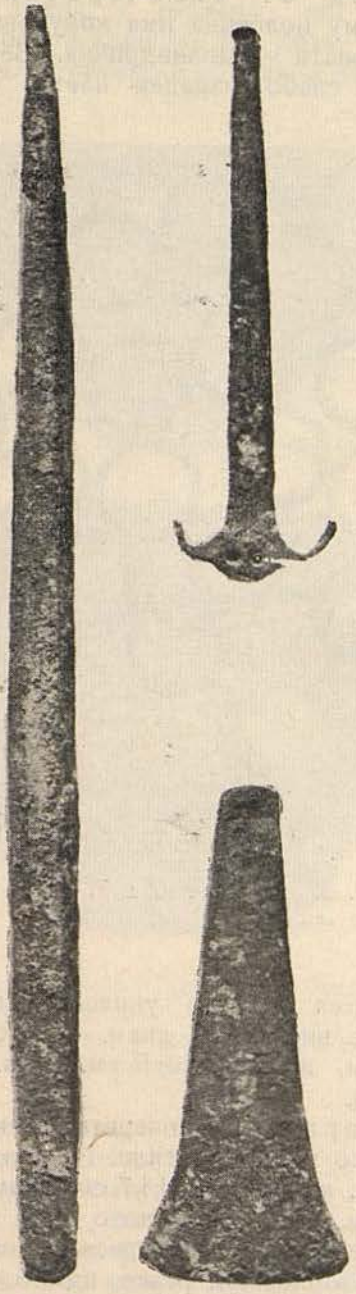

Обр. 4. Медни сечива от с. Р. Девня
Fig. 4. Outils de cuivre de R. Devnia

8. Тридесет и два броя халки от злато на общо тегло 63,11 г. Халките са с диаметър 1,3 см и имат почти квадратно сечение — дебели от 1 до 1,5 мм и широки от 1,5 до 3 мм. Те са лети, ако съдим по нееднаквите им широчини и дебелини, в няколко форми с еднакъв диаметър. Да се приеме, че халките са изрязани от цилиндрична тръбичка, е невъзможно, защото никъде по тях не личат следи от спойка, нито пък по стените им са останали резки от изрязването им. Макар и малко различието в размерите на златните халки се е отразило

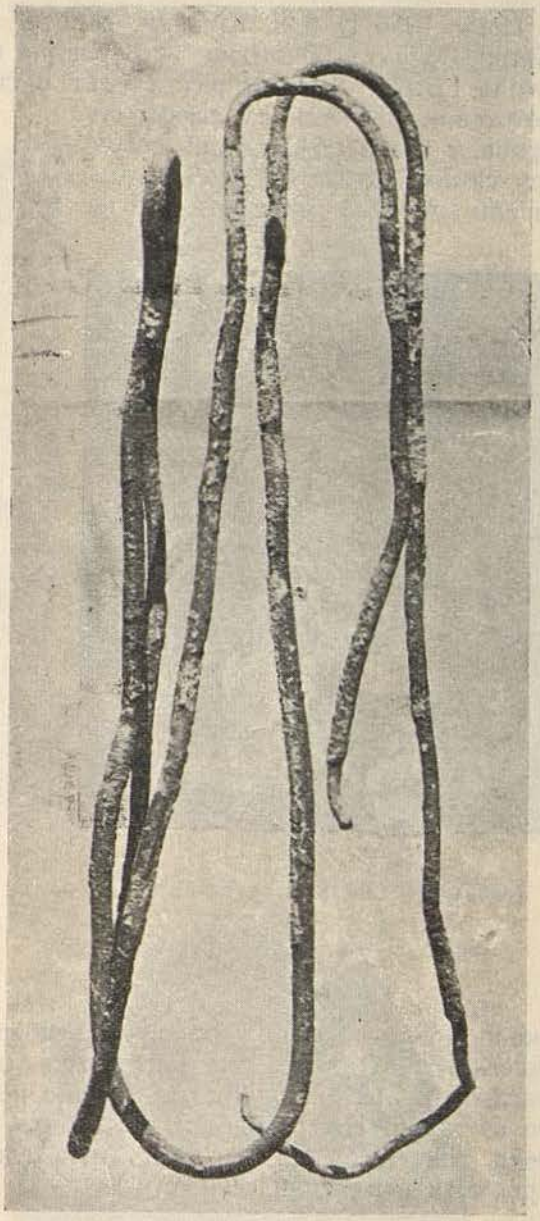

Обр. 5. Меден тел от с. Р. Девня
Fig. 5. Fil de cuivre de R. Devnia

на теглото, което се движи от 1,65 до 2,37 г.

Халките са служили за украса. Все пак липсата на каквато и да е било допълнителна обработка след тяхното отливане ни дава основание да смятаме, че златните халки представляват може би груб, суров материал, предназначен за по-нататъшна обработка. Инв. № I 623 (обр. 7).

Въпреки че в гроба е липсвало керамичен материал, все пак изобилието на метални предмети и особено на суров метал (мед

и злато) ни дава основание да отнесем погребението към края на енеолита или дори в прехода към бронзовата епоха.

II

През 1956 г. при изкопни работи в м. „Батареята", североизточно от Варна, на дълбочина 1,5 м е бил открит скелет в свито положение, положен на лявата си страна, с глава обърната на север. При самия скелет не са били намерени никакви предмети, но на

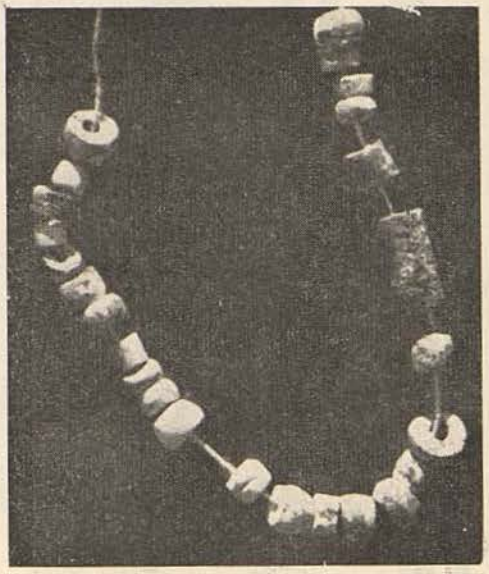

Обр. 6. Мъниста от огърлица от с. Р. Девня
Fig. 6. Verroterie de collier de R. Devnia

около 0,60 м западно от него изкопът е засегнал, ако съдим по обгорялата пръст, въглени и пепел, полукръгло огнище, вероятно от жилищно помещение. Тук бяха намерени глинени съдове и фрагменти, глинени предмети и каменни сечива.

1. ГЛИНЕНИ СЪДОВЕ

Намерения керамичен материал по изработката и украсата си можем да разделим на няколко групи:

1. Фрагменти от големи гърнета-делви с дебели стени, изработени от груба глина, смесена с кварцов пясък. Стените са с грубо огладена повърхност, украсени с пъпки или водоравно разположени ребра-налепи, разчленени чрез притискане с пръст. При други фрагменти повърхността е набраздена чрез провлачване на пръстите по мокрия още съд. Излъскана е повърхността само по венеца на съда на широчина до 7—8 см. Отвътре съдовете са изцяло излъскани.

2. Съдове с тънки стени от груба глина, със загладена, но неизлъскана повърхност.

а) Съд от сивочервена глина. Долната му половина има конусовидна форма, а горната — цилиндрична. Венецът на устието е слабо издаден навън. Съдът, по

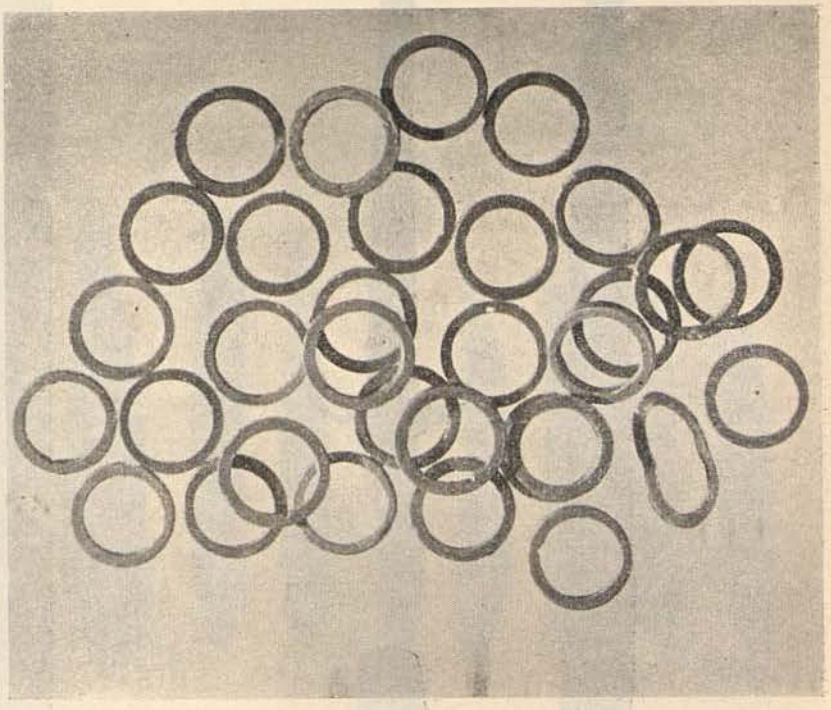

Обр. 7. Златни халки от с. Р. Девня
Fig. 7. Anneaux d'or de R. Devnia

който няма никаква украса, има следните размери: вис. 8 см, диам. на устието 12,5 см, диам. на дъното 5 см. Инв. № I 613 (обр. 8*а*).

б) Гърне от сивочервена глина, със слабо издуто в средата тяло. Размери: вис. 14,5 см, диам. на устието 14,7 см, диам. на тялото 16 см, диам. на дъното 10,4 см. Ниско под венеца съдът е украсен с пояс от отвесно разположени резки, вдълбани с нокът върху мократа глина. Под пояса, по най-издутата част на гърнето са разположени кръстовидно 4 пъпки, сплеснати в средата, а между тях по едно отвесно ребро-налеп, разчленено чрез притискане с пръст. Инв. № I 567 (обр. 8*б*).

3. Съдове и фрагменти тънкостенни с излъскана повърхност и инкрустирана украса.

а) Гърне от сивокафява глина, с биконична форма на тялото и издаден косо навън венец на устието. Размери: вис. 15,3 см, диаметър на устието 10,6 см, диам. на тяло-

то 13,5 см, диам. на дъното 5,1 см. Средната част на съда е украсена с врязани линии, образувани чрез вдълбаване на малки правоъгълни точки, инкрустирани с бяла глина. Инв. № I 566.

б) Кухо крače-столче от съд от сивочерна глина, с размери: вис. 11,7 см, диам. на горния край 6,1 см, диам. на основата 8,2 см. Столчето е без дъно и има форма на пресечен конус. Ръбът на долния венец е ситно назъбен. Стените са украсени с инкрустирани орнаменти — прост меандър между два пояса, запълнени с низ от вдълбани точки. (Вж. съдове с подобни крачета у ИАИ, IV, 1914, стр. 163). Инв. № I 565. Обр. 9.

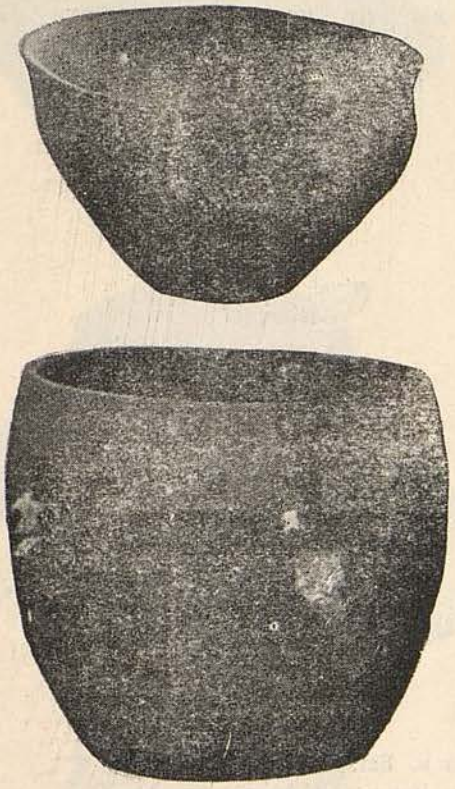

Обр. 8. Глинени съдове от м. Батареята, Варна

Fig. 8. Vases d'argile de la contrée „Batareĭata", Varna

4. Фрагмент от средна част на съд от сивокафява глина. Повърхността украсена с инкрустации с бяла глина, но същевременно покрита и с широки ивици от червенокафява боя.

5. Фрагмент от средната част на биконичен съд от сивокафява глина. Върху излъсканата повърхност на фрагмента е нанесена широка ивица от графитна украса.

2. ПРЕДМЕТИ ОТ ГЛИНА

1. Цедилка от кафявочервена глина в конусовидна форма със слабо заоблени страни. Размери: вис. 7,4 см, широчина на основата 11,1 см. Цедилката е без дъно, на върха ѝ има кръгъл отвор с диам. 2,2 см. Дупките на цедилката са пробити без ред, но равномерно покриват цялата повърхност. Дупките около отвора при върха минават косо през дебелината на съда и излизат в стените на самата цилиндрична дупка. (Подобни цедилки вж. ГНМ, V, 1933, стр. 89 и 133). Инв. № I 564. Обр. 10.

Обр. 9. Столче от съд с инкрустирани орнаменти от м. Батареята, Варна

Fig. 9. Pied de vase à ornements incrustés de „Batareĭata", Varna

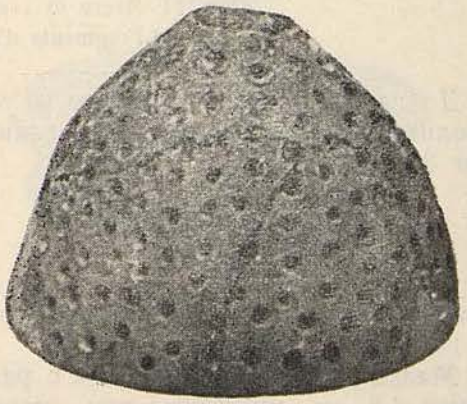

Обр. 10. Глинена цедилка от м. Батареята, Варна

Fig. 10. Passoire d'argile de „Batareĭata", Varna

2. Лъжица от светлосива глина (предната част възстановена). Размери: дължина 8,6 см и широчина 4,6 см. Дръжката е къса и слабо извита надолу. (Подобни лъжици вж. ИАД, VI, 1919, стр. 142 и ИАИ, XVIII, 1952, стр. 161). Инв. № I 615. Обр. 11б.

3. Фрагмент от кръгъл капак от жълточервена глина. Горният ръб по периферията е силно заоблен. Отдолу капакът е гладък, а отгоре повърхността му е украсена с концентрични кръгове от вдълбани овални трапчинки. Обр. 11а.

III

През 1958 г. при изкопна работа при прокарване на канал пред сградата на пощенската станция в курорта „Дружба" край Варна на дълбочина около 3 м бяха открити почти едно до друго няколко погребения, в които скелетите бяха в свито положение, легнали на лявата страна с глави на изток. Голямата дълбочина на находката се обяснява с дебелия наносен пласт от пясък и речни камъни. При две от погребенията бяха намерени

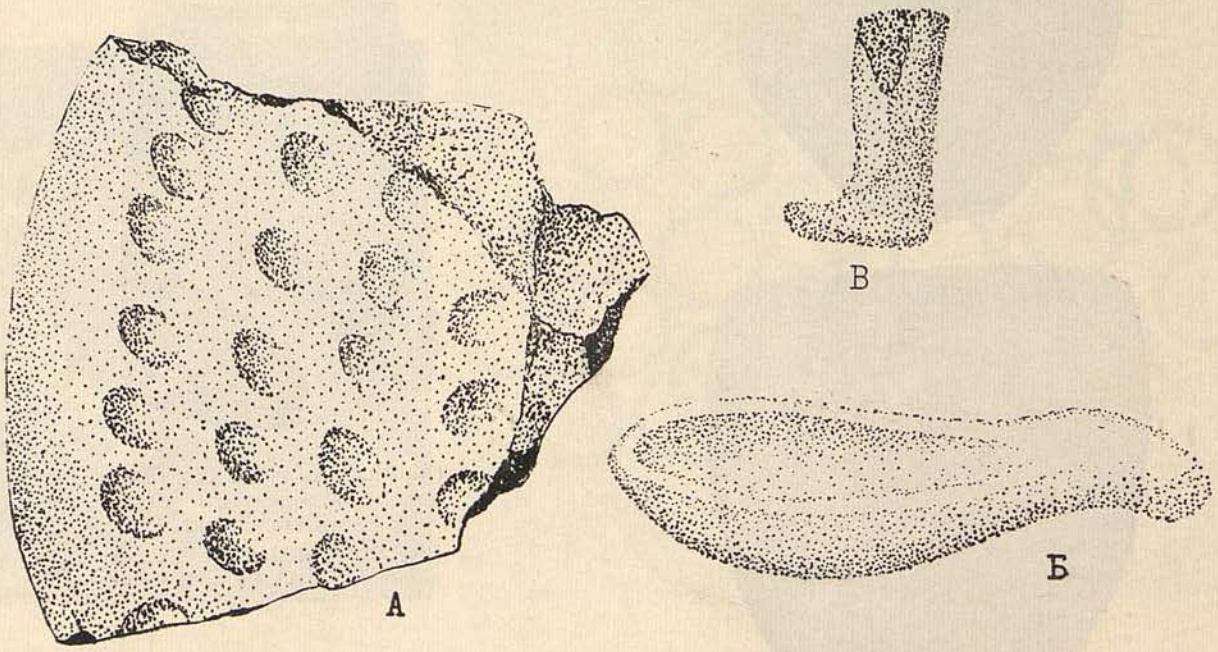

Обр. 11. Части от глинени предмети от м. Батареята, Варна
Fig. 11.Fragments d'objets d'argile de „Batareïata", Varna

4. Долна част от крак-стъпало от човешка идолна фигурка от тъмносива глина, височина 3,3 см. Обр. 11в.

3. КАМЕННИ СЕЧИВА

1. Два фрагмента от стъргалки от кафяв и светложълт кремък с ретуширани ръбове. Обр. 14 б, в.

2. Малка брадва от сив камък с размери: дължина 4,8 см, широчина при острието 4 см и дебелина 1,5 см. Брадвата е плоска и има трапецовидна форма. Острието в широкия край е източено косо от двете страни. Обр. 14 а.

Намерените материали показват, че на мястото на находката, малка тераса, през енеолитната епоха е съществувало селище, което е останало дълбоко под насипа, образуван от свличанията на съседния наклонен терен.

като гробен инвентар следните глинени съдове:

1. Съдче от жълтокафява глина във форма на два пресечени конуса, съединени в основата си. Стените на горната половина са слабо издути и около устието преминават в плоски, почти водоравни плещи. Устието е оградено с нисък венец с коси стени, в основата на които са пробити диаметрално разположени две дупки. Дъното е слабо конкавно. Размери: височина 7,5 см, диам. на устието 4,4 см, диам. на тялото 9,9 см, диам. на дъното 3,2 см. По средния ръб на съда са разположени кръстовидно 4 изпъкналости, подобни на малки, широки в основата си рогчета, които придават на тялото на съда почти квадратна форма със страна 8,3 см. Тази форма е само отвън, защото отвътре тялото на съда е запазило кръглите си очертания. Горната половина на съда до под средния ръб е добре излъскана, а дол-

ната част е само грубо загладена, като по нея личат небрежно нанесени широки линии от червена боя. Инв. № I 573. Обр. 12 а.

2. Съдче от червенокафява глина със същата форма, както описаният по-горе съд.

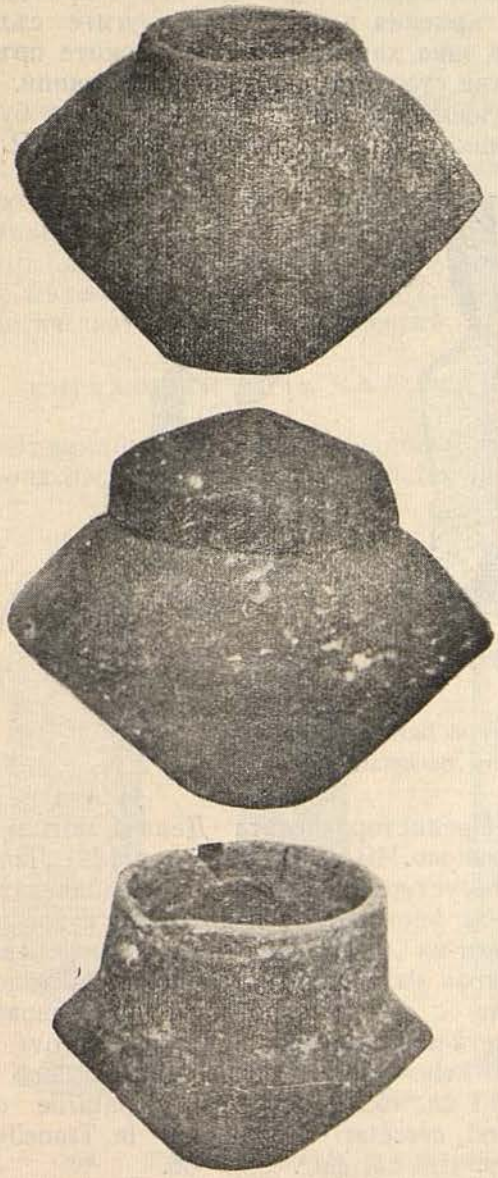

Обр. 12. Глинени съдове от курорта „Дружба"
Fig. 12. Vases d'argile du lieu de séjour „Droujba"

Размери: височина 7,7 см, диам. на устието 5,2 см, диам. на тялото 9,6 см, диам. на дъното 3,5 см. При този съд венецът, който огражда устието, е почти цилиндричен и по него са запазени следи от червена боя. Долната част на съда не е излъскана и повърхността е украсена с гъсто разположени канелюри, които излизат радиално от ръба на дъното и завършват под средния ръб на тялото, ограничени от една вдълбана окръжност. Инв. № I 572. Обр. 12 б.

3. Съдче от червенокафява глина. Долната част на тялото има конусовидна форма, а горната е с малки заоблени плещи, над които се издига широка цилиндрична шийка, която образува устието. Размери: височина 6,3 см, диам. на устието 6,2 см, диам. на тялото 7,7 см, диам. на дъното 3 см. По средния ръб на тялото се намират диаметрално разположени две изпъкналости—рогчета. Съдът е с излъскана повърхност, а по високата шийка са вдълбани две плитки канелюри една над друга. Дъното на съда е конкавно. Инв. № I 576. Обр. 12 в.

4. Дълбока паничка от червенокафява глина. Долната част е конусовидна и лежи върху пръстеновидно столче, а горната е почти цилиндрична и завършва с широк венец, издаден косо навън. Размери: височина 4,7 см, диам. на устието 9,2 см, диам. на тялото 8,3 см, диам. на дъното 4,3 см. Съдът е с излъскани повърхности. Венецът отвътре и отвън е покрит с червена боя. По средния ръб на тялото са разположени диаметрално

Обр. 13. Глинени съдове от курорта „Дружба"
Fig. 13. Vases d'argile du lieu de séjour „Droujba"

две изпъкналости — рогчета. Инв. № I 575. Обр. 13 а.

5. Дълбока паничка от жълтокафява глина, със същата форма, както предходният съд. Пръстеновидното столче, което е било моделирано и прикрепено отделно, сега липсва. Размери: височина (без столчето) 3,8 см, диам. на венеца 11,6 см, диам. на тялото 10,3 см, диам. на дъното по оставените сле-

ди от столчето 7 см. Повърхността на цилиндричната част на паницата е леко набраздена с две канелюри една над друга. Инв. № I 577. Обр. 13 б.

6. Дълбока паница от червенокафява глина, по форма еднаква с предходните две. Липсва част от венеца. Размери: височина 7,3 см, диам. на венеца 20 см, диам. на тялото 15,8 см. Горната повърхност на запазената част от венеца на паницата е украсена с грубо и небрежно надраскано очертание на елипса и дъговидни отвесни резки отстрани. Тялото на паницата и венецът от долната страна са украсени с небрежно положени графитни рисунки във форма на лулички или запетаи. Инв. № I 578.

7. Капаче от червенокафява глина. Състои се от две части: долна, почти цилиндрична, и горна — във форма на нисък конус. Размери: височина 2,6 см, диам. на основата 6,7 см. От двете страни на върха на конусовидната част са пробити две дупки, вероятно за привързване на капачето към съда. Стените на капачето са излъскани и украсени с полуизтрита графитна рисунка, която се състои от кръстовидно разположени тройни полуелипси. Капачето принадлежи вероятно към описаното в началото съдче № 5. Инв. № I 574.

Характерният белег на всички съдове, намерени при двете погребения, е наличието на изпъкналости — рогчета по 4 при съдчетата гърненца и по 2 при другите съдове. Също така характерни са високите пръстеновидни столчета при дълбоките паници. Този тип съдове, които спадат към т. н. букелкерамик, се срещат рядко у нас (вж. Р. Попов, Предисторическата Денева могила при Саламаново. ИВАД, IV, 1914, стр. 182). Липсата на инкрустирана украса и ограничената и неумела употреба на издраскани и графитни рисунки ни кара да отнесем погребенията към края на енеолитната епоха. (За подобни съдове с изпъкналости и пръстеновидни столчета-поставки вж. J. L. Pič, Zarové hroby luzičkeho typu v Čechach, Starozitnosti II, 3, стр. 13 сл.; R. Popescu, Sapaturile de la varçand, cercetari arheologice in Transilvania II, стр. 108 сл, фиг. 63 — 66.

М. Мирчев

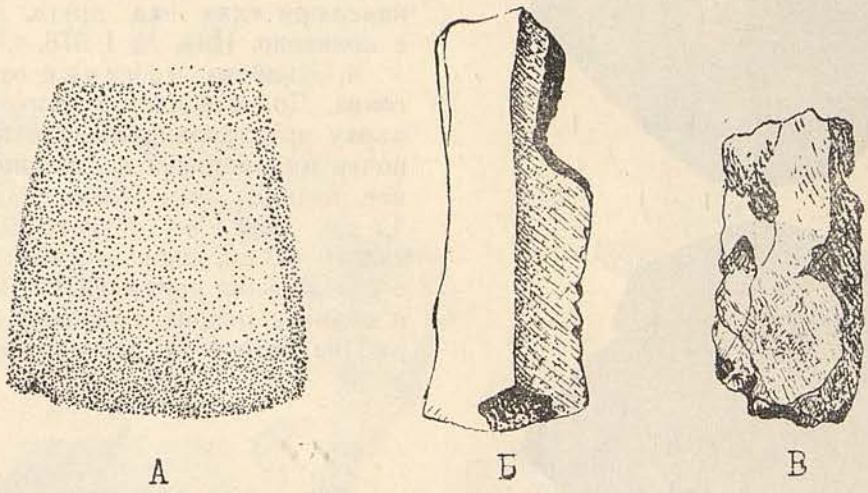

Обр. 14. Каменни и кремъчни сечива от м. Батареята, Варна
Fig. 14. Outils de pierre et de silex de „Batareïata", Varna

TROIS SÉPULTURES DE L'ÉPOQUE ÉNÉOLITHIQUE

1. Dans le territoire de Réka Devnia, arr. de Varna, on a découvert une sépulture individuelle — hoker, la tête vers l'orient. Le squelette et le terrain tout autour étaient couverts abondamment d'ocre rouge. Dans la tombe on a trouvé le mobilier funéraire suivant:

a) 5 pointes de lances (fig. 1) et 27 coûteaux minces (fig. 2—3). Les objets sont de silex jaune-clair à arêtes soigneusement retouchées.

b) Un coin-ciseau à 4 faces (fig. 4a), ciseau à tranchant éffilé (fig. 4b), une hache plate trapézoidale (fig. 4c), tous ces objets étant de cuivre.

c) Un fil épais à section circulaire, de longueur 1,64 m, de poids 240 gr, probablement matière première pour une élaboration future (fig. 5).

d) 31 grains de collier faits de coquille de spondilus et de cuivre (fig. 6).

e) 32 anneaux d'or de poids total 63,11 gr. (fig. 7).

2. En 1956 dans les environs de Varna on a découvert une sépulture individuelle hoker. Dans le voisinage on a trouvé quelques vases d'argile à ornements gravés et incrustés et d'autres objets (fig. 8—13).

3. En 1958 dans le lieu de séjour „Droujba" près de Varna on a découvert quelques sépultures — hoker. Dans deux des tombes on a trouvé des vases d'argile — de petits vases et des assiettes de type Buckelkeramik (fig. 14-15)

M. Mirtchev

ПРАИСТОРИЧЕСКИ ОРЪДИЯ НА ТРУДА ОТ ВАРНЕНСКО

В праисторическия отдел на Варненския археологически музей се съхраняват няколко оръдия на труда, намерени във Варненско като единични находки. Публикуването им ще бъде малък принос за попълване археологическата карта на Варненско.

I. НАХОДКИ ОТ с. КАЛИМАНЦИ

От землището на с. Калиманци (Гевреклер) произхождат пет кремъчни оръдия на труда.

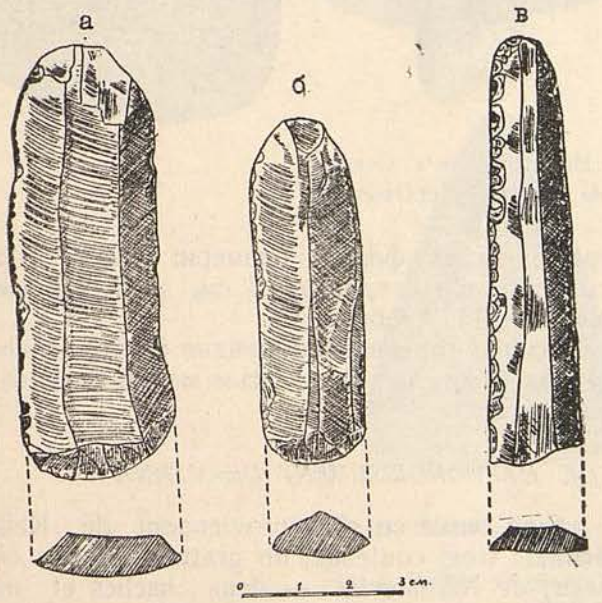

Обр. 1. Кремъчни ножове от с. Калиманци
Fig. 1. Couteaux en silex de Kalimantzi

Точното им местонахождение, както и обстоятелствата на намирането им са неизвестни.

1. Нож от жълтокафяв на цвят кремък. Размери: дълж. 7,9 см, шир. 2,8 см, деб. 0,7 см. Долният край заоблен чрез ретуш. Инв. № I 254 (обр. 1 а).

2. Нож от восъчен на цвят кремък. Размери: дълж. 6,3 см, шир. 2 см, деб. 0,65 см. Долният край заоблен чрез ретуш. По двете странични остриета има леко нанесен ретуш. Слабо оглаждане вследствие на употреба. Инв. № I 255 (обр. 1 б).

3. Част от нож от сивобял полупрозрачен кремък. В долния край отчупен. По двете странични остриета дълбок ретуш. Следи от оглаждане вследствие на употреба. Размери: запазена дължина 7,9 см, шир. 1,6 см, деб. 0,5 см. Инв. № I 257 (обр. 1 в).

4. Стъргалка от восъчен на цвят кремък. Има елипсовидна форма. Ретуширана околовръст. От дясната страна слабо полиран от употреба. Размери: дълж. 5,2 см, шир. 2,8 см, деб. 0,9 см. Инв. № I 256 (обр. 2а).

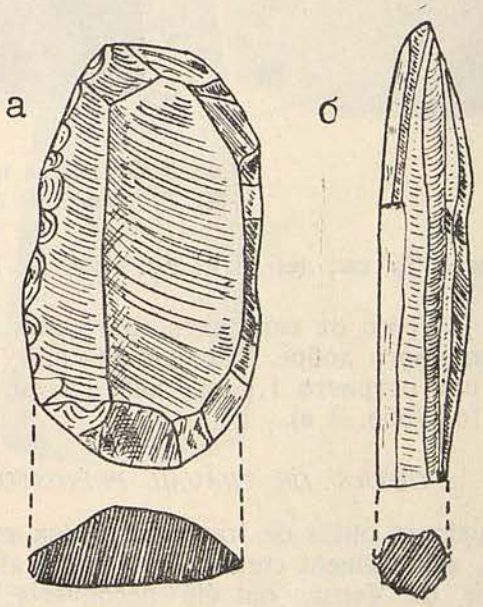

Обр. 2. Кремъчна стъргалка (*а*) и кремъчно длето (*б*) от с. Калиманци
Fig. 2. Gratoir en silex de Kalimantzi

5. Длето от сив кремък. Изработено чрез отцепване на малки пластинки от кремъчно ядро. Размери: дълж. 5,8 см, шир. 1,3 см, деб. 1 см. Инв. № I 253 (обр. 2б).

II. НАХОДКИ ОТ с. НИКОЛАЕВКА

От землището на с. Николаевка са намерени три каменни оръдия на труда. Точното им местонахождение неизвестно.[1]

[1] В. Миков—Предисторически селища и находки в България. София, 1933, стр. 45.